

Ciekawe obserwacje ważek z terenu kamieniołomu Odra II w Opolu (Polska, województwo opolskie)

Interesting observations of dragonflies from Odra II quarry in Opole
(Poland, Opole Region)

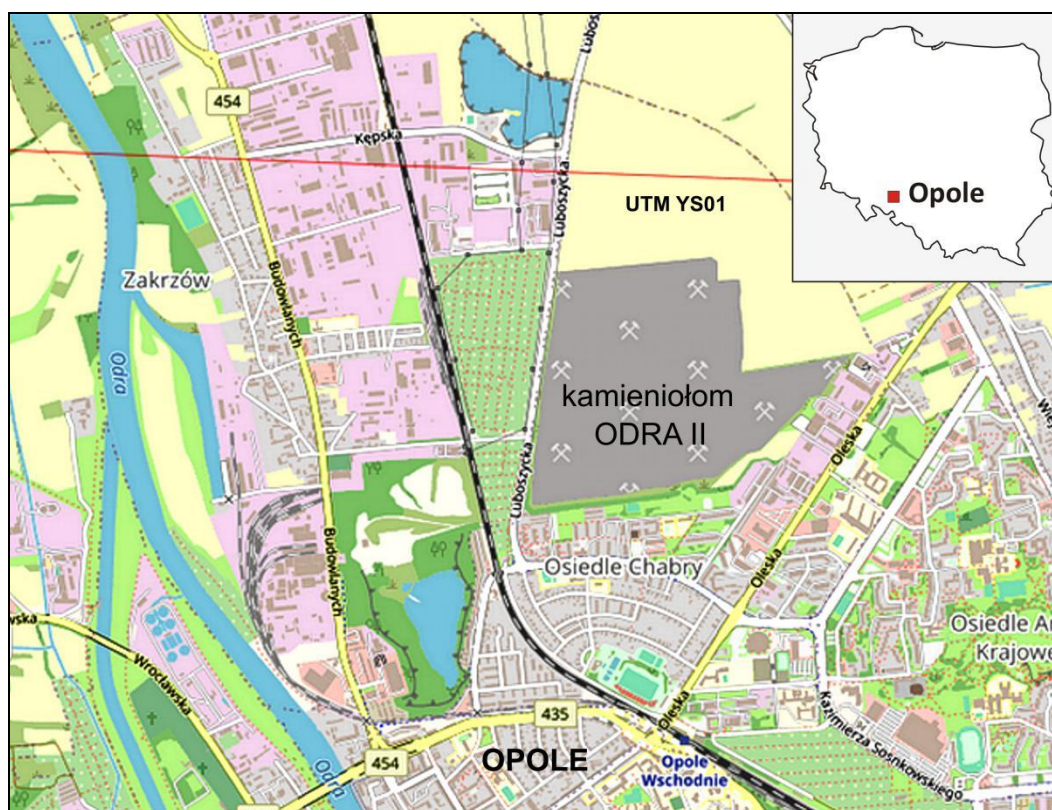
Agnieszka TAŃCZUK

ul. Prząśniczki 2/40, 20-838 Lublin; e-mail: atanczuk@gmail.com

Abstract: The observations were conducted in the area of Odra II Quarry in Opole in 2018-2019. In total, 18 dragonfly species were recorded. Among them, 4 southern species *Orthetrum brunneum* (FONSCOLOMBE, 1837), *Orthetrum coerulescens* (FABRICIUS, 1798), *Sympetrum fonscolombii* (SÉLYS, 1840) and *Crocothemis erythraea* (BRULLÉ, 1832) were observed. Further, some phenological data concerning the occurrence of early appearance of imagines in April and May and late observations of some species in late September and October were presented.

Key Words: dragonflies, Odonata, Poland, Opole, quarry, Odra

Stanowisko/Teren. Regularne obserwacje prowadzono na terenie kamieniołomu Odra II (Ryc.1) w Opolu latach 2018-2019. Prace prowadzono od kwietnia do października w nieczynnej części kamieniołomu nad małymi oczkami wodnymi oraz w ich otoczeniu. **UTM YS01**

Ryc. 1. Mapa obszaru badań: kamieniołom Odra II w Opolu, podkład <https://lepidoptera.eu/utm>

Ryc. 1. The map of the researched site: Odra Nowa quarry in Opole, background <https://lepidoptera.eu/utm>

(centroida stanowiska: 50°41'11.2"N; 17°55'55.2"E). Na temat ważek Opola istnieje w literaturze przedmiotu niewiele informacji, mimo iż Opolszczyzna pod względem odonologicznym jest dobrze zbadana. Wyniki inwentaryzacji zostały przedstawione przez Piotra ZABŁOCKIEGO i Michała WOLNEGO z Działu Przyrody Muzeum Śląska Opolskiego w 2017 w formie wystawy "Ważki – zabójcy dwóch środowisk". Dane publikowano również w opracowaniu dotyczącym ważek Śląska (ZABŁOCKI i WOLNY 2012). Wystawa podsumowywała badania prowadzone na terenie Opolszczyzny od 2015 roku, a jej autorzy stwierdzili 63 gatunki. Niniejsza notatka stanowi zatem kolejny przyczynek do wiedzy o odonatofaunie Opolszczyzny poświęcony obserwacjom na terenie Opola.

Badane stanowisko położone jest w mezoregionie Pradolina Wrocławska (SOLON i in. 2018). Wyniki obserwacji z przyległych terenów, również z obszaru Natura 2000 PLH160010 „Łąki w okolicach Chrzastowic”, zostały opisane w innej notatce (TAŃCZUK 2020).

Opole jest położone na osadach górnokredowych (YAZYKOVA i in., 2019), w północnej części miasta znajdują się kamieniołomy Odra I i Odra II. Występują tu margle, wapienie i ility margliste z liczną fauną skamieniałości. Stąd pochodzą dwa największe, napotkane w Polsce, żyjące w kredzie, amonity z rodzaju *Pachydesmoceras* (SPATH, 1922), z których większy ma średnicę 118 cm (KIN i NIEDŹWIECKI 2012). W północnej części kamieniołomu Odra II nadal prowadzone są prace wydobywcze.

Materiał i metody. Obserwacje prowadzono w latach 2018-2019. Ważki obserwowano przyżyciowo, gromadząc dokumentację fotograficzną. Zebrano również wylinki kilku gatunków ważek.

Wyniki. Płytkie wody w kamieniołomach mocno nagrzewają się w ciągu dnia i utrzymują temperaturę w nocy, dzięki specyficznym właściwościom skał do magazynowania ciepła. Takie warunki sprzyjają wielu gatunkom ważek, zwłaszcza termofilom. Kamieniołomy, piaskownie, czy glinianki mają jeszcze jedną ważną dla ważek cechę – roślinność występuje na nich w różnych stadiach sukcesji, co stanowi swoistą mozaikę różnych siedlisk i co za tym idzie, skupia w jednym miejscu ciekawe gatunki zwierząt, w tym ważek (RADEMACHER 2011).

Na terenie kamieniołomu nie stwierdzono gatunków objętych ochroną prawną wymienionych w rozporządzeniu o gatunkach chronionych w Polsce (ROZPORZĄDZENIE... 2016), jednak w najbliższej okolicy w podobnym okresie wykryto wiele ciekawych, również chronionych i rzadkich w skali Śląska gatunków (TAŃCZUK 2020). Spośród ważek stwierdzonych przez ZABŁOCKIEGO i WOLNEGO (2012) na terenie województwa opolskiego, w samym mieście Opolu, zaobserwowano gatunki, o których liczebności z danego terenu niewiele wiadomo, gdyż dane są szczątkowe bądź niepewne. Jest to *Erythromma viridulum*, (CHARPENTIER, 1840), obserwowana podczas Opolskiego Dnia Ważki 7.07.2019 na Wyspie Bolko (50°39'03.9"N; 17°55'24.5"E) (TAŃCZUK dane npubl.). Mimo dobrych warunków siedliskowych w kamieniołomie Odra II w Opolu, nie zaobserwowano kilku rozpowszechnionych obecnie w Polsce gatunków należących do grupy ważek południowych, tj.: *Orthetrum albistylum* (SÉLYS, 1848), *Aeshna affinis* VANDER LINDEN, 1820, *Sympetrum fonscolombii* (SÉLYS, 1840) i *Sympetrum meridionale* (SÉLYS, 1841), choć dwa ostatnie gatunki – szablak wędrowny i południowy były notowane zarówno nad oczkiem wodnym w Łędzinach (TAŃCZUK 2020) jak i w samym mieście Opolu poza kamieniołomem (50.676142; 17.961930), zaledwie niecałe 6 km od jego granic, w tym samym kwadracie UTM. Lista pozostałych gatunków zarejestrowanych z tego miejsca może nie jest imponująca, ale na zainteresowanie zasługuje fenologia niektórych gatunków.

Tabela 1. Gatunki ważek stwierdzone podczas obserwacji w latach 2018-2019.

Table 1. Species of dragonflies observed in 2018-2019.

Lp.	Gatunek/Species	2018	2019	Uwagi/Comments
1.	<i>Calopteryx splendens</i> (HARRIS, 1782)		X	zalatująca z pobliskiej rzeki Odry
2.	<i>Lestes sponsa</i> (HANSEMANN, 1823)	X	X	pojedyncze
3.	<i>Sympetma fusca</i> (VANDER LINDEN, 1820)	X	X	pojedyncze
4.	<i>Ischnura elegans</i> (VANDER LINDEN, 1820)	X	X	najpóźniejsze stwierdzenie – 2 i 5.10.2018
5.	<i>Ischnura pumilio</i> (CHARPENTIER, 1825)	X	X	zaobserwowano młodą ♀ 28.05.2018 (Fot.6) 3.09.2018 ♂ (Fot.2)
6.	<i>Coenagrion puella</i> (LINNAEUS, 1758)	X	X	
7.	<i>Aeshna mixta</i> LATREILLE, 1805	X		(Fot.1)
8.	<i>Anax imperator</i> LEACH, 1815	X	X	wczesny pojaw – 9.05.2018 (Rychła i in., 2019)
9.	<i>Anax parthenope</i> (SELYS, 1839)	X		znaleziono wylinkę I osobnika dorosłego (Fot.3)
10.	<i>Libellula quadrimaculata</i> (LINNAEUS, 1758)	X	X	
11.	<i>Libellula depressa</i> LINNAEUS, 1758	X	X	wczesny pojaw – 24.04.2018 (Rychła i in., 2019)
12.	<i>Orthetrum cancellatum</i> (LINNAEUS, 1758)	X	X	
13.	<i>Orthetrum brunneum</i> (FONSCOLOMBE, 1837)		X	gatunek południowy, wczesny pojaw – 9.05.2018 (Rychła i in., 2019) (Fot. 4), obserwowany rozród – teneralny osobnik
14.	<i>Orthetrum coerulescens</i> (FABRICIUS, 1798)	X		gatunek południowy, zebrano wylinki (Fot. 5) późna obserwacja ♂ – 20.09.2018, pełny rozród: teneralne osobniki (Fot. 6) obserwacja tandemu, <i>in copula</i> i składania jaj w tandemie – 18.09.2018
15.	<i>Sympetrum sanguineum</i> (O.F. MÜLLER, 1764)	X	X	
16.	<i>Sympetrum striolatum</i> (CHARPENTIER, 1840)	X	X	
17.	<i>Sympetrum vulgatum</i> (LINNAEUS, 1758)	X	X	
18.	<i>Crocothemis erythraea</i> (BRULLÉ, 1832)	X	X	gatunek południowy, obserwowane były teneralne osobniki (Fot. 7) oraz kopulacja (Fot. 7)

Fot. 1. Jeden z brzegów największego zbiornika skupiającego większość gatunków z samcem *Aeshna mixta* w locie patrolowym.
Photo. 1. One of the banks of the biggest water body with the greatest number of species with *Aeshna mixta* during its patrol flight.

Fot. 2. Młoda samica *Ischnura pumilio*.
Photo 2.. *Ischnura pumilio*, young female.

Fot. 3. Samiec *Anax parthnope* odpoczywający po polowaniu w pobliżu najpłytszego zbiorniczka.
Photo 3. *Anax parthnope*, male, resting after the successful hunting near the shallowest water body

Fot. 4. Odpoczywający samiec *Orthetrum brunneum* przy zbiorniku.
Photo 4. *Orthetrum brunneum*, male resting near the water body.

Fot. 5. Wylinki *Orthetrum coerulescens* pokryte osadem kredowym z okolicznych skał.
Photo 5. Exuviae of *Orthetrum coerulescens* covered with chalky sediments from the nearby rocks.

Fot. 6. Osobnik teneralny *Orthetrum coerulescens* tuż po przeobrażeniu.
Photo 6. Teneral individual of *Orthetrum coerulescens* after transformation.

Fot. 7. Teneralny samiec *Crocothemis erythraea*.
Photo 7. *Crocothemis erythraea*, teneral male

Piśmiennictwo

- KIN A., NIEDŹWIECKI R. 2012. First record of the puzosiine ammonite genus *Pachydesmoceras* from the Middle and Upper Turonian of Poland. *Cretaceous Research* 33: 15-20.
- RADEMACHER M. (red.). 2011, Dragonflies in quarries & gravel pits. The life of the quick and beautiful. *INSULA – Institut für Naturschutz und Landschaftsanalyse, Freiburg i. Br.*
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA ŚRODOWISKA z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (Dz.U.2016 poz.2183)
- RYCHŁA A., BUCZYŃSKI P., CZECHOWSKI P., DUMAŃSKI J., KUSAL K., LEWANDOWSKA E., LEWANDOWSKI K., MICHALCZUK W., NIEWOLIK J., ORSKA M., OSTROWSKI K., PIELOT M., RAUNER-BUŁCZYŃSKA E., ŚWITAŁA D., ŚWITAŁA M., TAŃCZUK A., TARKOWSKI A., TOŃCZYK G., WAKULSKI R., WASYLKÓW E., WERENIEWICZ K., WISZNIOWSKA M. 2019. Najwcześniejsze obserwacje ważek (Odonata) notowane w kwietniu i maju 2018 r. w Polsce. *Odonatrix* 15 (4).
- TAŃCZUK A. 2020. Wążki (Odonata) obserwowane nad oczkiem wodnym w Lędzinach (Polska, województwo. opolskie). *Odonatrix* 16 (13): 1-5.
- SOLON J., BORZYSZKOWSKI J., BIDŁASIK M., RICHLING A., BADORA K., BALON J., BRZEZIŃSKA-WÓJCIK T., CHABUDZIŃSKI Ł., DOBROWOLSKI R., GRZEGORCZYK I., JODŁOWSKI M., KISTOWSKI M., KOT R., KRAŻ P., LECHNIO J., MACIAS A., MAJCHROWSKA A., MALINOWSKA E., MIGOŃ P., MYGA-PIĄTEK U., NITA J., PAPIŃSKA EL., RODZIK J., STRZYŻ M., TERPIŁOWSKI S., ZIAJA W. 2018. Physico-geographical mesoregions of Poland: Verification and adjustment of boundaries on the basis of contemporary spatial data. *Geographia Polonica*, 91 (2): 143-170.
- YAZYKOVA E., BODZIOCH A., CIERKOSZ P., GRUNTMEIER K., JANECKI P., JANOWSKI R., KARDYNAŁ K., KĘDZIERSKI M., KONIETZKO-MEIER D., NIEDŹWIECKI R., TESCHNER E. 2019. Kiedy miasto było morzem. *Historia geologiczna Opola. Uniwersytet Opolski.*
- ZABŁOCKI P., WOLNY M. 2012. Materiały do poznania niektórych chronionych, rzadkich i interesujących gatunków ważek (Insecta: Odonata) Śląska. *Opolski Rocznik Muzealny*, tom XIX. Dział Przyrody Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu.